

ція, в якій діє лідер. Важливу роль при цьому відіграють характеристики і поведінка послідовників [6]. Кожен з підходів пропонує своє вирішення проблеми ефективного лідерства.

Для ефективної роботи персоналу будь-якого підприємства важливо, щоб кожен з членів колективу, працював на досягнення єдиної мети, крім того, важливе значення має тиме психологічний клімат в колективі. На основі проведеного дослідження була запропонована наступна система рекомендацій для керівників різної сфери діяльності в управлінні змінами:

- об'єктивно оцінювати свої можливості і розвивати в собі відсутні якості, які сприяли б підвищенню авторитету і дозволили б бути зразком для наслідування (наприклад, увагу до проблем інших людей, чесність, вміння вислухати);
- бути вимогливим до себе та до оточуючих;
- шукати індивідуальний підхід до кожного із співробітників, враховуючи ділові якості;
- адаптувати свій стиль для конкретної ситуації, орієнтувати його на реальність;
- прагнути конструктивно, використовувати будь-які, навіть конфліктні ситуації, не боячись, ризику та відповідальності;
- проявляти гнучкість і вміння йти на компроміс;
- вести регулярну роботу з оцінки та створенню позитивного морально-психологічного клімату.
- розвивати інтелектуальні, організаторські, психологічно-комунікативні здібності, які, безсумнівно, будуть позначатися на ефективності управління персоналом;
- прагнути до збільшення продуктивності та ефективності виробничого процесу, в тому числі контролю.

Висновки. Кожен керівник має свої індивідуальний стиль керівництва, який більшою мірою залежить від його особистих якостей. У своїй діяльності керівник повинен замислюватися над проблемами власного стилю роботи. Також потрібні знання про різні стилі діяльності та способи їх приведення відповідно до управління змін. Дані рекомендації сприятиме зміцненню трудової дисципліни працівників, поліпшенню організації праці, підвищенню якості виконуваних робіт, а в цілому, ефективності роботи підприємства в управлінні змінами.

Перелік посилань.

Армстронг М. *Практика управления человеческими ресурсами: [пер с англ.] / М. Армстронг.* - СПб.: Изд-во "Питер", 2005. - 832 с.

Бушуев С. Д. *Динамическое лидерство в управлении проектами / С. Д. Бушуев, В. В. Морозов.* – К.: Украинская ассоциация управления проектами, 1999. – 312 с.

Воронков Д. К. *Управление змінами на підприємстві: теорія та прикладні аспекти: Монографія.* / Д. К. Воронков. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2010. -340 с.

Гапоненко Л. П. *Общий и специальный менеджмент / под ред. Л. П. Гапоненко, А. П. Панкрухина.* - М.: Издательство РАГС, 2000. - 568 с.

Филонович С. Р. *Модульная программа для менеджеров.9-й модуль. Лидерство и практические навыки менеджера / С. Р. Филонович.* - М.: "ИНФРА-М", 1999. - 308 с.

Шилов С. С. *Развитие основных компетенций специалистов по персоналу как фактор повышения эффективности системы кадровой работы в организации: дис. канд. экон. наук: 08.00.05./ С.С. Шилов.* – М., 2005. – 223 с.

Стаття надійшла: 28.10.2014 р.

Рецензент: д.е.н., проф. Горелов Д.О.

УДК 681.45

JEL M21

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Кудрявцева О.В., к.е.н.

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Анотація. Предметом роботи є теоретичні засади оцінювання рівня економічної безпеки підприємства. Метою роботи є розробка методичного підходу до оцінювання рівня економічної безпеки підприємства. З метою одержання обґрунтованих висновків у процесі роботи були використані методи наукової абстракції, аналізу і синтезу – для уточнення сутності комплексного оцінювання економічної безпеки підприємства.

тва, а також метод порівняльних характеристик – у процесі співставлення розробленого методичного підходу оцінювання рівня економічної безпеки з існуючими. В роботі визначено сутність економічної безпеки на рівні суб'єкта господарювання. Розглянуто існуючі методичні підходи до визначення її рівня. Розкрито сутність комплексного оцінювання економічної безпеки підприємства. Здійснено обґрунтування і розробку методичного підходу до оцінювання рівня економічної безпеки підприємства, яка враховує наявність системи відповідних показників. Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні положення роботи певною мірою можуть бути внеском до економічної теорії обґрунтування економічної безпеки і чинників, що її визначають. Основні методичні результати роботи можуть бути впроваджені у практичну діяльність підприємств. Отже, в роботі запропоновано методичний підхід до оцінювання рівня економічної безпеки підприємства, який полягає в створенні комплексної діагностичної програми забезпечення економічної безпеки та її оперативного регулювання залежно від зміни середовища, які дозволяють здійснити взаємозв'язок, а також інформаційне, методичне, методологічне й аналітичне забезпечення решти складових процесу забезпечення економічної безпеки підприємства.

Ключові слова: економічна безпека, методичний підхід, поточний рівень, майбутній рівень, методи оцінювання.

Постановка проблеми. В умовах політичної та економічної нестабільності України, загострення конкурентної боротьби, яка породжує ризиковий характер підприємницької діяльності, непередбачуваності багатьох факторів зовнішньоекономічного середовища, актуальним постає питання виживання підприємства в існуючих умовах господарювання. Це положення породжує потребу у більш глибокій і чіткій діагностиці рівня економічної безпеки підприємства, виявленні зон ризику, розробці необхідних заходів щодо їх усунення та здійсненні якісного контролю за подальшим безпечним та ефективним функціонуванням підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема забезпечення економічної безпеки не є новою. Наукові аспекти цього питання досліджені в наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених. Серед них Г. Андрощук, О. Архипов, О. Барановський, Н. Болва, Н. Власова, В. Геєць, О. Грунін, Г. Дарнопих, В. Захарченко, Є. Іванов, В. Картавцев, О. Новікова, Г. Пастернак-Таранушенко, Л. Омелянович, В. Сенчагов, Н. Сергієнко та ін. [1-7]. Із зарубіжних вчених, погляди яких вивчалися в процесі дослідження, слід відзначити В. Ойкена, І. Шумперта, Я. Корнаї.

Невирішені складові загальної проблеми. Вивчення теоретичної спадщини дозволило зробити висновок про те, що більшість учених свої дослідження присвячували або аналітичному огляду негативів, що відбиваються на економічній безпеці, або прогностичним підходам до зміни економічного середовища. Крім того, слід зазначити, що окремі проблеми оцінювання рівня економічної безпеки на рівні підприємства, так і не дістали належного вирішення і залишилися недостатньо дослідженими і методично забезпеченими. Тому вони потребують подальшого розвитку як у науково-теоретичному, так і практичному напрямках.

Формування цілей статті. Вдосконалення методично бази оцінювання рівня економічної безпеки підприємства з метою формування ефективного й адекватного вітчизняним умовам господарювання інструмента виявлення і прогнозування загроз підприємства та визначення шляхів підвищення його економічної стійкості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Методи оцінювання економічної безпеки мають тенденцію до змін, разом із розвитком людства, зміною умов господарювання, та еволюцією самого поняття економічної безпеки підприємства, оскільки безпека є невід'ємною якісною та кількісною характеристикою будь-якого економічного об'єкта чи суб'єкта господарювання.

Офіційне згадування поняття «безпека» відносять до кінця XI ст. і згідно з тлумачним словником Робера означало «...спокійний стан духу людини, яка вважає себе захищеною від будь-якої небезпеки» [8]. У XVII-XVIII ст. поняття «безпека» набуває більш широкого спектру прояву і трактується як «стан, ситуація спокою, яке з'являється в результаті відсутності реальної небезпеки (як фізичної, так і моральної), а також наявність матеріальних, економічних та політичних умов, відповідних органів та організацій, що сприяють створенню такої ситуації» [8]. Далі, з розвитком науково-технічного прогресу, стрімким зростанням кількості нових підприємств і загостренням конкурентної боротьби між ними, розуміння сутності економічної безпеки істотно розширилося.

На нашу думку, економічну безпеку на рівні суб'єкта господарювання можна визначити як внутрішній економічний стан, який передбачає можливість виживання підприємства, здатність чинити опір загрозам та пристосовуватись до змін зовнішніх факторів, та відображає міцність та надійність його елементів, вертикальних, горизонтальних та

інших зв'язків у середині системи, які дають змогу витримувати внутрішні та зовнішні навантаження.

На роботу будь-якого суб'єкта господарювання впливають два види факторів – внутрішні та зовнішні. Слід зазначити, що саме внутрішні фактори відносяться до суб'єктивних, тобто до тих, якими можна керувати та оцінювати. Зовнішні фактори, в свою чергу, безумовно складніше піддаються управлінню, але наявність якісної інформації про їх стан та динаміку допоможе знайти правильні та своєчасні рішення стосовно управління внутрішніми факторами.

Теоретико-методичним підґрунтям розробки методичного підходу до оцінювання економічної безпеки на підприємстві – є формування ефективної системи критеріїв та показників, за допомогою якої можна ідентифікувати недоліки внутрішніх факторів, що впливають на економічну безпеку підприємства, а також можливість здійснення якісного, та своєчасного контролю над зовнішніми факторами, які, в свою чергу, впливають на функціонування внутрішнього механізму підприємства.

В ході оцінювання економічної безпеки повинна бути вирішена задача розкриття поточного стану підприємства, за допомогою вивчення абсолютних величин та взаємозв'язку різних виробничих, фінансових, економічних та інших показників, та вираз його стану у якісній або кількісній формі.

Для отримання повної та достовірної інформації про стан економічної безпеки суб'єкта господарювання необхідно дотримуватись наступних принципів:

- усі фактори та показники, що на них засновуються, повинні бути взаємозалежними та взаємовизначаючими;
- усі фактори та показники, що на них засновуються, повинні характеризувати всі аспекти економічної безпеки підприємства;
- усі фактори та показники, що на них засновуються, повинні враховувати закони ринкової економіки;
- усі фактори, та показники що на них засновуються, повинні розглядатися у русі, зміні, та розвитку.

Наведені вище принципи можна також визначити як принцип комплексності оцінювання. Комплексне оцінювання економічної безпеки підприємства являє собою характеристику діяльності цього підприємства, яка може бути отримана шляхом вивчення й обґрунтування сукупності певних показників, які, в свою чергу, визначають більшість економічних процесів та містять узагальнені дані про результати господарської діяльності. Чим більше показників буде використано при оцінюванні стану економічної безпеки, тим більш чіткі та правильні висновки можна буде зробити в ході аналізу. Але в той же час слід зважено підходити до вибору показників, оскільки надмірна їх кількість може ускладнити методику оцінки і зробити її менш ефективною.

На сьогоднішній день у господарчій практиці сформувалося чимало методів, що використовуються для вирішення задачі комплексного оцінювання економічної безпеки підприємства, до яких відносяться:

- виявлення узагальненого (інтегрального) показника, який відображає найбільш вагомій стороні господарської діяльності;
- використання дискримінантних факторних моделей для оцінювання ризику банкрутства та кредитоспроможності підприємства;
- використання багатомірного порівняльного аналізу;
- інтегральне оцінювання додержання інтересів компанії [9];
- оцінювання конкурентного статусу підприємства;
- використання багатовекторної ресурсно-функціональної моделі економічної безпеки підприємства [10].

Окрім методів комплексного оцінювання економічної безпеки підприємства можна також відмітити методи прогнозування банкрутства, до яких відносяться методи інтегрального оцінювання фінансово-економічного стану підприємства; а також методи комплексного оцінювання загроз – це інтегральна оцінка ризику, оцінювання ефективності захисних заходів, тощо.

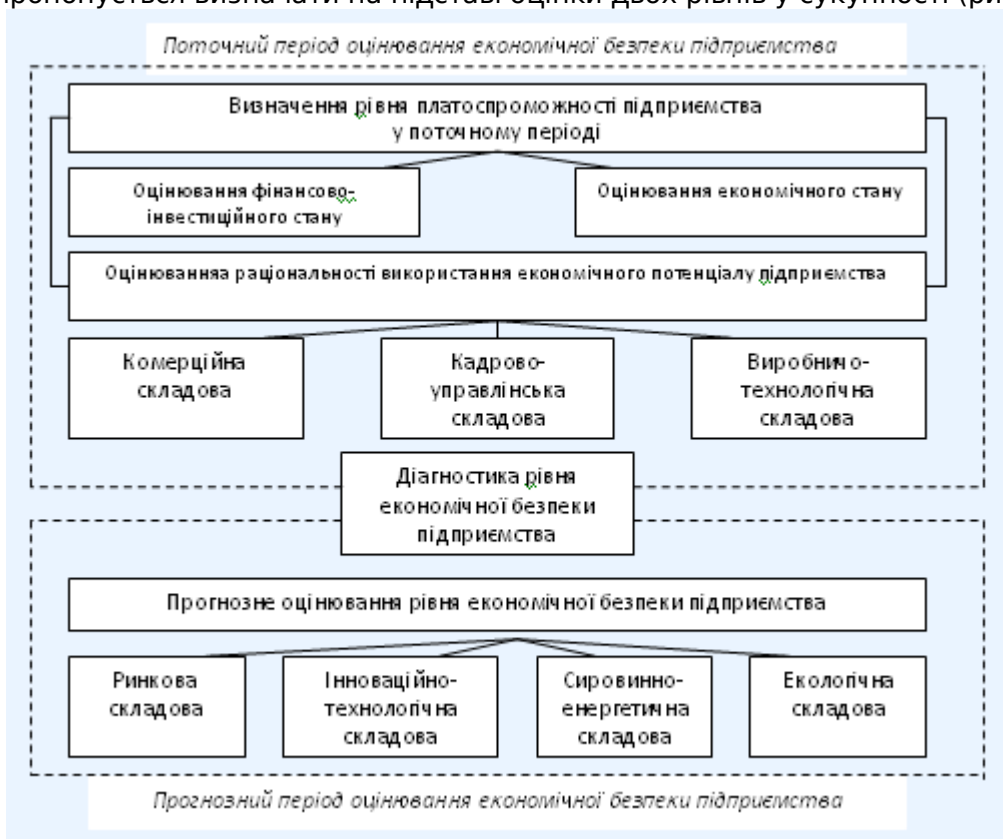
Але використання наведених вище методичних підходів до оцінювання економічної безпеки підприємства потребує великих застережень. До недоліків методу комплексного оцінювання економічної безпеки можна віднести те, що тестування підприємств за цими моделями показало, що останні не враховують специфіку структури капіталу в різних видах економічної діяльності, крім того, цей метод, також, не завжди враховує динамічність роботи підприємств, тому причини та наслідки появи деяких загроз та небезпек, в цих умовах, виявити стає складніше. Методи прогнозування банкрутства зводяться до

оцінювання лише фінансових ризиків, тому оцінити економічну безпеку підприємства в цілому також дуже складно. І нарешті, для використання методу оцінювання економічної безпеки підприємств необхідна обробка великої кількості статистичних даних, а оскільки доступ до них інколи буває обмежений, то і сама методика оцінки, також стає менш ефективною.

Виходячи з проведеного аналізу існуючих методик оцінки економічної безпеки підприємства, можна зробити висновок, що методична база оцінки рівня економічної безпеки потребує вдосконалення.

З метою формування методичного підходу до оцінки економічної безпеки, адекватної до сучасного середовища функціонування підприємств протягом тривалого часу, пропонується розглядання її в двох аспектах: поточного періоду оцінювання економічної безпеки, та прогнозного періоду оцінювання економічної безпеки підприємства. Виходячи з того, що процес функціонування підприємства має еволюційний характер, тобто всі умови та показники його роботи з часом зазнають відповідних змін, то особливістю формування цього підходу є визначення рівня економічної безпеки в залежності від певного часового інтервалу, згідно якого вона оцінюється. На результати господарчої діяльності підприємства по різному впливають навіть ті загрози, які є рівнозначними за своєю силою, і можуть призвести до банкрутства підприємства в різному періоді часу.

Наприклад, якщо підприємство з будь-якої причини починає втрачати свій фінансовий потенціал, то загроза його банкрутства може наступити вже впродовж найближчого часу, тоді як зменшення технологічних потужностей і як наслідок технологічного потенціалу призведе до зниження якості продукції, зменшення обсягів її реалізації та втрати фінансової незалежності, що врешті решт також приведе підприємство до банкрутства, але значно пізніше ніж у попередньому випадку. Виходячи з цього вважаємо за доцільне виділити два рівня оцінювання економічної безпеки підприємства - це діагностика поточного та майбутнього рівнів економічної безпеки. При цьому загальний рівень економічної безпеки пропонується визначати на підставі оцінки двох рівнів у сукупності (рис. 1).

Рисунок 1 – Принципова схема методичного підходу до оцінювання рівня економічної безпеки підприємства

З огляду на викладене для оцінювання поточного рівня економічної безпеки підприємства пропонується використовувати показники, які характеризують рівень абсолютної, поточної та швидкої ліквідності, фінансової незалежності підприємства, забезпеченості власними оборотними засобами та здатність своєчасного використання фінансових

зобов'язань. Крім того, слід також звернути увагу на складові, що характеризують ефективність використання потенціалу підприємства, до складу яких входять:

- комерційна складова, яка визначає маркетингову діяльність та спрямована на підвищення рівня конкурентоспроможності продукції;

- кадрово-управлінська складова – передбачає наявність стратегії розвитку, адекватної ринковим умовам системи управління, а також здатність досягати позитивного ефекту у процесі функціонування промислово-виробничого потенціалу, при наявності висококваліфікованих кадрів та за допомогою мотивації трудової діяльності;

- виробничо-технологічна складова, яка відображає ефективність основних і оборотних засобів підприємства у процесі здійснення ними виробничої діяльності; збільшення рівня рентабельності продукції; впровадження нових технологій.

Прогнозний рівень оцінювання економічної безпеки підприємства характеризує рівень його економічного потенціалу, який, в свою чергу, не лише обумовлює здатність підприємства до подальшого успішного функціонування, але й дає змогу переконатися в тому, що підприємство знаходиться на правильному шляху свого розвитку, а результати його роботи відповідають основним макроекономічним тенденціям.

До основних складових прогнозного періоду оцінювання економічної безпеки підприємства доцільно, на наш погляд, віднести такі:

- ринкову, яка відображає рівень виробничого і споживчого попиту, конкурентоспроможність підприємства на галузевому рівні, відповідність маркетингової стратегічної діяльності основним тенденціям ринку;

- інноваційно-технологічну, яка передбачає відповідність технологічного розвитку підприємства науково-технологічному розвитку галузі в цілому;

- сировинно-енергетичну – наявність в розпорядженні підприємства такого рівня сировинних та енергетичних ресурсів, який дозволив би йому в повному обсязі реалізувати свою виробничо-господарську діяльність;

- екологічну – здатність підприємства реалізовувати виробничу діяльність відповідно до національних і світових екологічних норм і стандартів.

Висновки. Отже рівень економічної безпеки підприємства визначається на основі запропонованого підходу, який передбачає розкриття теоретичної сутності економічної безпеки, що дає підприємству не тільки змогу ефективно функціонувати в поточному періоді, а й розкрити майбутній рівень безпеки, який проявляється в успішності спроб підприємства підвищити ступень дотримання його глобального інтересу на основі результатів дії механізму забезпечення економічної безпеки підприємства. Крім того, до переваг даної структури можна віднести багатомірність підходу, та наявність системи показників, необхідних для оцінювання економічної безпеки підприємства.

Перелік посилань:

1. Олейников Е. А. *Экономическая и национальная безопасность* : Учеб. / под ред. Е. А. Олейникова. – М. : Издательство «Экзамен», 2004. – 768 с.

2. Козаченко Г. В. *Экономическая безопасность: сущность и механизмы обеспечения* : Моногр. / Г. В. Козаченко, В. П. Пономарев, О. М. Ляшенко. – К. : Либра, 200. – 280 с.

3. Ильяшенко С. Н. *Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к ее оценке* / С. Н. Ильяшенко // *Актуальные проблемы экономики*. – 2001. – № 3. – С. 12-19.

4. Барановський О. І. *Фінансова безпека* / О. І. Барановський. – К. : Фенікс, 1999. – 338 с.

5. Губський Б. В. *Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення* / Б. В. Губський. – К. : ДП «Укрархбудінформ», 2001. – 121 с.

6. Мунтіян В. І. *Економічна безпека України* : Моногр. / Мунтіян В. І. – К., КВІЦ, – 1999, – 464 с.

7. *Глобалізація і безпека розвитку* : Моногр. / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко ; наук. ред. О. Г. Білорус. – К. : КНЕУ, 2001. – 733 с.

8. Пастернак-Таранушенко Г. А. *Економічна безпека держави. Методологія забезпечення* : Моногр. / Г. А. Пастернак-Таранушенко. – К. : Київський економічний інститут менеджменту, 2003. – 320 с.

9. Паштова Л. Г. *Инвестиционная составляющая экономической безопасности* : Моногр. / Л. Г. Паштова – М.: Изд-во Гном и Д, 2001. – 240 с.

10. *Модельовання економічної безпеки : держава, регіон, підприємство* : Моногр. / В. М. Геєць, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова, О. І. Черняк та ін.; За ред. В. М. Геєця. – ВД «ІНЖЕК», 2006. – 240 с.

Стаття надійшла: 24.10.2014 р.

Рецензент: д.е.н., проф. Бабиць Д.В.